

УДК 338.488.2:640.4

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ГОТЕЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Ігор Пандяк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська 1, м. Львів, 79000, Україна, тел. (032) 239-46-03
E-mail: kaftour@ukr.net*

Проаналізовано історію становлення і розвитку готельної сфери України, виокремлено основні періоди, фактори, що зумовили формування типів та сферу гостинності упродовж її еволюції. Охарактеризовано розвиток послуг, якість обслуговування, особливості архітектурно-планувальної організації готельних споруд.

Ключові слова: готельне господарство, інфраструктура гостинності, типи закладів розміщення.

Перші заклади гостинності на території України виникли у XII – XIII ст., у період економічного та політичного розвитку Київської Русі. Вигідне географічне положення Київської Русі на перехресті торгових шляхів, культурні та релігійні зв'язки з країнами Середземномор'я, Балтики, Західної Європи сприяли розбудові міст та появі спеціалізованих закладів розміщення.

Суттєвим чинником формування інфраструктури гостинності на Русі були риси слов'янського темпераменту, особлива уважність до гостей, бажання створити для них комфортні умови під час розміщення, забезпечити їжею. Ставитися з повагою до гостей заповідає синам у “Повчанні” київський князь Володимир Мономах, оскільки ці люди “мимоходячи рознесуть по світу добру або лиху вість”. Іноземних гостей київські князі найчастіше приймали в літніх резиденціях, серед яких найвідомішими були Красний двір Володимира Великого на Печерську та Вишгород біля Києва.

Серед перших закладів гостинності у Київській Русі відомі постоялі двори, розташовані один від одного на відстані кінного переходу, які тоді називались “ями”. З розвитком поштового сполучення у XV ст. постоялі двори створюються при поштових станціях, підпорядкованих Ямському наказу. У великих містах виникають гостинні двори, що вирізнялися вищим комфортом порівняно з постійними дворами. Їхніми послугами користувались головно купці, державні службовці, які мали тут умови для проведення комерційних операцій: – у структурі виокремлювались крамниці, торгові ряди, складські приміщення. Гостинні двори були нечисленими, але вирізнялися значними розмірами, ізоляваністю та самобутністю, зокрема щодо

розселення іноземців за національною ознакою. Гостинні двори часто нечисленними оборонними стінами, баштами, мали декілька в'їзних воріт.

На чумацьких і торгових шляхах України послуги гостинності надавали корчми. Вони торгували хмільними напоями, були місцем перепочинку для подорожніх, місцем розваг. Корчми в окремих регіонах називались також “шинками”, “корчмами-заїздами”.

Найчастіше корчми складались із двох чітко розділених частин – приміщень для харчування та ночівлі. У першому виокремлювались два приміщення: шинок з прилавками, в другому – один або декілька масивних столів, за якими відвідувачі могли відпочивати і розважатись.

У містечках і великих селах, на узбіччі доріг, діяли корчми із заїздами. Корчми цього типу вирізнялись плануванням: посередині фасадної стіни був в'їзд у формі брами у підсіння (коридор), що проходив через усю будівлю. По боках розташовувались кімнати для приїжджих, корчма і житло корчмаря.

Паломництво до відомих релігійних центрів Близького Сходу, а також сформовані в Середні віки центри паломництва в Україні, насамперед Києво-Печерська та Почаївська лаври, вплинули на розвиток сфери гостинності. Паломникам в Україні приділялась особлива увага: вони користувались пошаною, було за честь прийняти прочан на ночівлю та нагодувати, а поблизу великих центрів паломництва – монастирів і храмів завжди можна було знайти притулок у звичайному або спеціалізованому житловому приміщенні – церковному гостинному дворі. Митрополит Є. Волховитинов, описуючи Києво-Печерську лавру тих часів, зазначав: “За південною огорожею-стіною, через дорогу, знаходиться лаврський готель для притулку усім дорожнім, особливо бідним богомольцям, що існує на цьому місці ще з часів преподобного Феодосія (XVII ст.). У 1829 та 1830 рр. замість дерев'яного готелю спорудили кам'яний у два яруси під залізним дахом з кухнею поблизу нього...” [1, с. 143].

У XVIII ст. починається будівництво поштового тракту від Москви до Києва з поштовими дворами та станціями, що водночас виконували функції закладів розміщення.

В Україні, насамперед з Києві та інших великих містах готельна сфера почала швидко розвиватися в другій половині XIX ст. Поштовхом до розбудови готелів стало відкриття у 1889 р. регулярного залізничного сполучення, що зумовило збільшення кількості подорожуючих, які прибували до Києва.

На той час у місті чи не найвідомішим був “Зелений готель”, побудований у 1803-1805 рр., що належав Києво-Печерській лаврі (сьогодні це житловий будинок на вул. Московській, 30). Він складався з одного чотириповерхового і трьох двоповерхових корпусів, розташованих поза межами монастиря у Гостинно-лаврському провулку на місці “страннопріємниці” для бідних, заснованої ще преподобним Феодосієм [2, с. 40]. У середині XIX ст. у готелі було 200 окремих номерів і близько 20 загальних кімнат, а ще кілька невеликих будинків і тимчасових споруд для прочан. Упродовж

двох тижнів у готелі можна було проживати безкоштовно, послуги з харчування були платними, наприклад, порція страви коштувала 20-25 коп. Один з його корпусів займала лікарня для прочан з жіночим і чоловічим відділеннями, по 40 ліжок у кожному. Щорічно готель відвідувало близько 85 тис. осіб. Утримувався готель на кошти меценатів – графинь Орлової та Турчанінової.

До 1880 р. у Києві було 15 готелів. Заклади розміщення окрім харчування, надавали здебільшого послуги з доставки пасажирів і багажу кінними екіпажами і готельними омнібусами. Упродовж наступних 20 років у центральній частині міста, головно в районі Хрещатика та прилеглих вулиць, було побудовано 64 нових готелі – найбільше за всю історію міста.

Заклади розміщення Києва початку ХХ ст., згідно з розташуванням і категоріями клієнтів, які обслуговувались, умовно можна поділити на чотири категорії: фешенебельні; готелі середнього класу; готелі, розміщені поруч з вокзалом, і мебльовані кімнати; “подвір’я, заїжджі двори.

Фешенебельні готелі розташовувались у центрі міста, пропонуючи послуги світового рівня – розкішні ресторани з європейською кухнею, де на десерт подавались екзотичні фрукти. Готелі мали своїх представників на вокзалі та власні омнібуси, у кожному номері був телефон, центральне теплопостачання, ванна, електричне освітлення та інші вигоди того часу. Обслуговував у готелях спеціально вишколений персонал з високою культурою мовлення, володінням, принаймні, російською та французькою мовами. З-поміж розкішних готелів початку ХХ ст. вирізнялись “Європейський”, найдавніший у Києві та з найкращим рестораном у місті, “Гранд-Отель”, “Континенталь”, “Отель-Савой”.

Готелі середнього класу орієнтувались на менш заможних клієнтів, вони розташовувались на центральних вулицях, вимощених бруківкою, обладнаних електричним освітленням; поблизу готелів були спеціально обладнані стоянки для екіпажів. Перед першою світовою війною у Києві налічувалось близько 80 таких готелів. Серед найвідоміших – готелі “Австрія”, “Англія”, “Брістоль”, “Версаль”, “Марсель” та інші, назви яких відображали географію всієї Європи.

Особливістю готелів середнього класу початку ХХ ст. була достатньо висока якість обслуговування. Новоприбулого клієнта обов’язково відвідував власник закладу, дякував йому за вибір саме цього закладу, цікавився зауваженнями чи побажаннями стосовно роботи готелю. Персонал ретельно і швидко виконував побажання гостей.

Номери обладнували відповідно до європейських стандартів, для цього часто запрошувались майстри з Німеччини та Франції. У номери подавали гарячу воду, для ароматизації приміщень використовувались різні запашні трави, у більшості готелів надавались послуги лазні, ванни, при великих готелях працювали магазини.

Для готелів того часу типовими були послуги комісіонерів-посильних. Вони виконували дрібні доручення: доставку листів, посилок, квітів, наймання візника та ін. Комісіонерів утримували окремі контори, розташовані неподалік великих готелів.

У Києві на Хрещатику працювало дві таких контори – Мировича і Шпигановича. Вартість послуги комісіонера незалежно від відстані становила від 10 до 50 коп.

Наприкінці XIX ст. у Києві функціонували чотири готелі біля вокзалу, орієнтовані на обслуговування клієнтів, які прибували залізничним транспортом. Усі вони були збудовані впродовж 1880-1890 рр. (вул. Базарна).

До найпоширеніших типів невеликих засобів розміщення належали мебльовані кімнати у будинках житлового типу, що за помірну ціну надавали послуги, які за рівнем якості не поступались першокласним готелям. Такі заклади були у всіх районах міст, найчастіше – у людних. Мебльовані кімнати були оптимальними у співвідношенні “ціна – якість” для осіб, які зупинялись на тривалий термін. Тут надавались також послуги “самовара і прислуги”.

Окрім Києва, інфраструктура гостинності активно розвивалась в Одесі, Харкові, Ялті. В Одесі, наприклад, розвиток інфраструктури гостинності пов’язувався з важливим транспортним значенням цього міста – відомого морського порту, а також багатими рекреаційно-туристичними ресурсами. Готелі розміщувались головно в центрі міста, біля морського вокзалу на Приморському бульварі, на вул. Пушкінській, що з’єднувала морський і залізничний вокзали. До першої світової війни в місті діяло 34 готелі і 6 заїжджих дворів. Відомими були готелі “Лондонський”, збудований 1899 р., “Брістоль” (1899), “Пасаж” (1898).

У 60-х роках XIX ст. у Ялті побудовано перший готель “Ялта” (1906 р. перейменований на “Брістоль”). Інфраструктура туризму – фешенебельні готелі, ресторани, санаторії активно розбудували наприкінці XIX ст. У 1875 р. побудований великий фешенебельний готель “Росія” (сьогодні – “Таврида”). У 1915 р. Ялта мала 14 готелів на 800 місць, 3 приватних санаторії, 5 пансіонатів.

У Криму перед першою світовою війною функціонувало 43 готелі, 18 санаторіїв і 16 пансіонатів. Комфортністю вирізнялися готель “Росія” у Ялті (150 номерів), готель “Дюльбер” в Євпаторії. Для готелів, побудованих наприкінці XIX – на початку XX ст., характерні висока якість обслуговування, оригінальність архітектури, зручне планування. Окрім дорогих готелів, пансіонатів, санаторіїв, приватних дач, для розміщення рекреантів у Криму використовували значну кількість малоприсаєдбаних для проживання невеликих будинків, побудованих з легких матеріалів.

У другій половині XIX – на початку XX ст. у Східній Галичині, що входила до складу Австро-Угорщини, сфера гостинності набула особливо високого розвитку. Невеликі готелі, ресторани, кав’ярні були майже у кожному містечку. Загалом у Галичині у 1902 р. налічувалося 935 готелів, середня зайнятість в яких становила три особи на готель. Готелі, в яких працювало більше 20 осіб, становили лише 0,5 % загальної кількості засобів гостинності.

Комфортність більшості готелів була низькою – скромне оформлення інтер’єру, відсутність водопроводу, каналізації. Тут проживали переважно клієнти з низькими матеріальними статками, комерційні агенти. На їх фоні контрастували великі та

поодинокі малі готелі з дорогим оздобленням, розкішними меблями, вишколеною обслугою, комунальними зручностями, що не поступалися європейським готелям. Великі дорогі готелі надавали послуги ресторану, кав'ярні, лазні, душу, тому тут зупинялися особливо багаті клієнти.

У Східній Галичині на загальному фоні за кількістю готелів, в тому числі фешенебельних, вирізнявся Львів. На початку ХХ ст. у Львові було 48 готелів. Для порівняння: у Варшаві – 32, Кракові – лише 18. Найвідомішими готелями Львова були “Жорж”, заснований 1796 р. і початково названий “De La Rus”. Згодом його перейменували на честь одного із засновників – Жоржа Гофмана. Готель мав 93 номери, в тому числі 32 апартаменти з лазнями, центральне опалення, тепло і холодну воду, телефон. Ціна залежала від обладнання номера і становила від 6 (одномісний) до 24 злотих (двомісний номер з ванною). Працювали фешенебельний ресторан, кав'ярня, у мармуровій залі щовечора грав оркестр.

Відомим у Львові був також “Англійський готель” (1840), на 100 номерів. У 1888 р. будівлю готелю розібрано і заклад переміщено на вул. Карла Людвіка, 21 (сьогодні – проспект Свободи).

Готель “Гранд” – один з найрозкішніших у місті – відкрито 1893 р. Він мав 48 номерів, ресторан, оригінальну архітектуру, інтер'єр, виконаний у необароковому стилі.

З-поміж інших львівських готелів, які вирізнялись комфортом, – “Народна гостиниця” (1906), заснована відомим культурним діячем, архітектором В. Нагірним, “Європейський” – один з найстаріших у Львові, відкритий 1804 р., “Краківський”, “Французький”, “Центральний”.

У Галичині були поширені пансіонати – мебльовані кімнати, створені на зразок західноєвропейських і розраховані на тривале перебування гостей. Вони були меншими за готелі, але створювали сімейний затишок. Кімнати для сну надавалися окремо, їдальня та салон були спільними.

Мережа готельних закладів в Україні інтенсивно розширилась лише наприкінці ХІХ ст. Цьому сприяли економічне зростання, розвиток транспортної інфраструктури, піднесення просвітництва в Україні, пожвавлення зв'язків з європейськими державами. В організації сфери гостинності важливого значення надавалось якості обслуговування, яка відповідала світовим стандартам, водночас через дороговизну послуги були доступними переважно для осіб з високими матеріальними статками. У ХІХ ст. заклади почали розділяти на категорії залежно від якості і ціни послуг, окрім розкішних готелів діяла мережа закладів гостинності, зорієнтована на осіб різного достатку.

У період між першою і другою світовими війнами у розвитку готельної сфери сталися суттєві зміни. В Радянській Україні після націоналізації готельних підприємств була створена єдина державна система управління готельним господарством. Відсутність досвіду управління зумовлює стихійний характер її розвитку, постійну зміну організаційних центрів управління. Несприятливими для готельного госпо-

дарства були складні соціально-економічні умови в країні, що зумовили зменшення кількості готельних підприємств за рахунок їхнього перепрофілювання у житлові будівлі та приміщення різних організацій. Лише у другій половині 30-х років ХХ ст. ситуація дещо поліпшилася. У великих містах були побудовані нові або повернуті у колишні окремі готелі. Зокрема, у Києві було передано у використання 10 готелів із загальним номерним фондом 649 номерів (“Франсуа”, “Ермітаж”, “Червоний Київ”, “Імперіаль”, “Інтернаціональ”, “Гранд-Готель”, “Пегас”). У 1937 р., згідно з програмою “Про генеральний план реконструкції столиці України” було збудовано готель “Москва” [3, с. 65].

У Західній Україні, (у складі Польщі, Чехословаччини та Румунії), готельні підприємства перебували у приватному володінні, що сприяло кращому матеріальному забезпеченню, організації обслуговування. Суттєва ознака готельної сфери – достатньо численна мережа невеликих закладів, зорієнтованих на обслуговування різних категорій населення.

Активізація мандрівок, зокрема інтелігенції краю, створення краєзнавчо-туристських товариств “Плай” і “Чорногора”, спортивних організацій, популяризація пішохідних подорожей і розвиток лижного спорту у Карпатах зумовили появу тут невеликих готелів, туристських притулків і домівок, у курортних центрах – вілл відомих людей.

Після другої світової війни, зокрема в роки “хрущовської відлиги”, в СРСР спостерігалось пожвавлення туризму, міжнародних зв’язків. Зростання обсягів туризму сприяло розширенню туристичної інфраструктури – будівництву нових готелів, мотелів, кемпінгів. Так у Києві 1964 р. споруджено найкращий на той час готель “Дніпро”, поблизу Києва – на Житомирській трасі – 1965 р. відкрито мотель-кемпінг “Пролісок”. Для потреб міжнародного туризму, розвиток якого відновило акціонерне товариство “Інтурист”, у великих містах СРСР 1972 р. було споруджено 40 туристичних об’єктів і передано багато функціональних готелів: у Києві “Ермітаж” (сьогодні “Інтурист”), у Львові – “Жорж”, Одесі – “Красная”, Ялті – “Ореанда” і “Таврида” – побудовані наприкінці ХІХ ст.

Стрімкий розвиток міжнародного туризму в 70-х роках ХХ ст. зумовив розширення його матеріально-технічної бази. Збудовано нові готелі мережі підприємств міжнародного туризму “Інтурист”: у Києві – “Либідь” і “Братислава”, Харкові – “Інтурист”, “Мир”, мотель “Дружба”, Львові – “Дністер”, Ужгороді – “Закарпаття”, Одесі – “Чорне море”, Запоріжжі – “Запоріжжя”, Полтаві – мотель “Інтурист” та ін. Загальний готельний фонд “Інтуриста” в Україні на початку 80-х років становив 10096 місць [4, с. 88].

Інфраструктура розміщення для потреб внутрішнього туризму особливо швидко зростала у 70-х – першій половині 80-х років. За рахунок державного фінансування станом на 1983 р. в Україні було 25 готелів, 75 турбаз, 4 туристських комплекси, 11 притулків, 6 кемпінгів, 36 стоянок і наметових притулків.

1. Устименко Л.М. Історія туризму: навч. посіб. / Л.М.Устименко, І.Ю.Афанасьєв. – К., 2005.
2. Федорченко В.К. Готельне господарство: основні показники, оцінка якості послуг/ В.К.Федорченко, І.М.Мініч. – К., 1999.
3. Федорченко В.К. Історія туризму в Україні: навч. посіб. / В.К.Федорченко, Т.А.Дьорова. – К., 2002.
4. Шаповал Г.Ф. История туризма/ Г.Ф.Шаповал. – Мінськ., 1999.
5. Мальська М.П. Організація готельного обслуговування: підручник / М.П. Мальська, І.Г. Пандяк, Ю.С. Занько. – К., 2011.

MODERN STATE AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF BUSINESS HOTELS IN UKRAINE

Igor Pandyak

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str. 1, Lviv 79000, Ukraine, Tel. (032) 239-46-03
E-mail: kaftour@ukr.net*

The features of the modern state, basic problems and ways of realization of development the infrastructure of business tourism, are analysed in Ukraine. It is found out the necessity of modernization the modern network of establishments of high category hospitality, increase of investment attractiveness of building projects, diversification of business tourists maintenance.

Key words: hotel business, business tourism, corporate management.

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ГОСТИНИЧНОЙ СФЕРЫ В УКРАИНЕ

Игорь Пандяк

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская 1, Львов 79000, Украина, тел. (032) 239-46-03
E-mail: kaftour@ukr.net*

Проанализировано историю становления и развития гостиничной сферы Украины, выделено основные периоды, факторы, которые имели влияние на формирование типов средств размещения и сферу гостеприимства во время ее эволюции. Охарактеризовано развитие услуг, качество обслуживания, особенности архитектурно-планировочной организации гостиничных зданий.

Ключевые слова: гостиничное хозяйство, инфраструктура гостеприимства, типы средств размещения.

Стаття надійшла до редколегії 02.10.2011

Прийнята до друку 17.11.2011